

СВЈЕДОЧЕЊЕ О ВЕЛИКОМ ДУХОВНОМ НАСЉЕЂУ

Добрило Аранитовић: **БИБЛИОГРАФИЈА О ВАСОЈЕВИЋИМА**,
Издавач: Завичајно удружење Васојевића, Београд 1993,
стр. 540, библиографских јединица 5.715

Дјело *Библиографија о Васојевићима*, чији је аутор Добрило Аранитовић, познати и признати културни посленик, најпродуктивнији писац библиографске струке у нас, књижевни и научни стваралац, представља свједочанство о великом духовном наслеђу у области Васојевића и њиховог сусједства. Осврт на ову обимну књигу библиографске грађе, чини се, најбоље је започети мишљу Вука Стефановића Караџића која гласи: „... а ми још не знамо ни у својој кући шта имамо“. Наиме, пред нама је библиографско дјело које рељефно говори о огромном писаном наслеђу Васојевића, односно о простору Лијеве Ријеке матице племена, горњих токова Таре и Лима, као и осталога сјевероисточног дијела данашње Црне Горе. У овој књизи је на 540 страница обрађено 5.717 библиографских јединица, које презентују готово све што је написано о овом племену у области (са њима сусједним крајевима), од чега је много шта било до сада мало познато чак и ужој стручној јавности. Дакле, научна и шира културна јавност добили су волуминозно дјело које показује „у својој кући шта имамо“ и како је то културно наслеђе настајало и нарастало.

Идеја да се напише и штампа библиографија о Васојевићима, о том „најмногобројнијем српском племену“ у динарској зони, како га је почетком овог вијека научно оцијенио Јован Цвијић, и сусједних крајева потекла је још 1985. године. Тада је урађен и научни пројекат за истраживање и писање монографије о области Васојевића (радни наслов је гласио: **БЕРАНСКО-РОЖАЈСКА И АНДРИЈЕВИЧКО-ПЛАВСКА ОБЛАСТ**) која је требало да обухвати целокупну прошлост овог простора данашње Црне Горе (једну петину целокупне државне територије), почев од најстаријих трагова људских станишта па до краја Другог свјетског рата. У том научном пројекту предвиђено је било, на иницијативу потпис-

ника овог осврта, да монографској обради целокупне прошлости Васојевића и осталих социјалних и етничких заједница данашње сјевероисточне Црне Горе (са Плавом, Гусињем, Рожајама и Бихором) претходи израда једне ретроспективне библиографије књига и свих других писаних текстова, не само историјског жанра већ и оних других научних дисциплина и тема о овој области. Рад на изради библиографије повјерен је Д. Аранитовићу, као освједоченом библиографу. Он је том послу пришао савјесно, стручно поуздано и успјешно га привео. Тако смо добили јединствено библиографско дјело, крцато информацијама о написаном за више наука и културних феномена.

Библиографија о Васојевићима је очигледно обухватнија од свих до сада састављених регионалних библиографија; њена садржина упућује на закључак да је Аранитовић урадио обимно, стручно зрело и веома корисно дјело. Њиме би могле бити поносне и угледне научне институције са сигурним финансијама, а не само један крај гдје се све ствара на ванинституционалној основи, ентузијазмом и вољом појединаца. Ангажовањем Завичајног удружења Васојевића у Београду, односно његовог Издавачког савјета, а захваљујући добротни донатора Радомира Раичевића, из Праћевица, који је обезбједио средства за штампање Библиографије, стручна и културна јавност је сазнајно постала богатија о огромној продукцији књиге и разних других радова и написа о овом простору Црне Горе и његовим људима. Ова књига је велики научни и културни допринос и познавању наше културне баштине уопште. *Библиографија о Васојевићима* спада у ред ретроспективних или историјских библиографија. Географски обухвата беранску, андријевичку, плавску и рожајску општину. Временски региструје све што је у науци, публицистици, путописима и осталим написанима написано о Васојевићима и широј области, завршно са 1945. годином.

По својој природи, свом садржају, она иде, разумије се, у ред посебних библиографија. У њој је пописан материјал (из разних наука и литературе, публицистике) који је у једном дугом периоду објављиван не само у Црној Гори и Србији, односно, у првој и другој Југославији, него и у иностраном свијету. Библиографија је дескриптивног карактера. Аутор је класификацију материјала вршио према хронолошком, територијалном и тематском критеријуму, користећи се и системом универзалне класификације. Ријечју аутор је примијенио методологију која одговара посебној врсти библиографија.

Као што је већ речено, појам Васојевићи географски „покрива” читаво подручје васојевићког племена, односно Васојевићке области до 1918. године, а између два свјетска рата беранског и андријевичког среза, у чији састав су улазили Бихор, Рожаје и Плавскогусињска котлина.

Библиографијом су обухваћене све врсте текстова не само о племену Васојевићи већ и њему сусједних области, укључујући и поједина општа синтетичка дјела из историје Црне Горе и Србије, а у којима има садржаја и о овом племену и простору. Ријеч је о радовима објављеним закључно до предаје рукописа библиографије у штампу, средином 1992. године, који временски третирају прошлост овог простора до краја Другог свјетског рата. Истражена су и библиографски обрађена посебна издања (књиге и брошуре), серијске публикације (часописи, алманаси, календари, зборници, новине итд.), прилози из многобројне периодике (чланци, расправе, прилози, прикази, полемике и сл.) који се било у цјелини или само дјелимично односе на област Васојевића, без обзира на језик и писмо којим су писани, односно мјесто и вријеме публиковања.

Библиографија о Васојевићима структурирана је из четири основне групе: Први дио - ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ ВАСОЈЕВИЋА (стр. 19-130, са 1331 библиографском јединицом, разврстан по научним областима: Географија, Геологија, Палеонтологија, Минералогија, Рударство, Хидрографија, Мелиорација, Наводњавање, Флора, Фауна, Вегетација, Екологија, Заштита природе и човекове средине, Привреда и саобраћај). Други дио

НАРОДНИ ЖИВОТ, ОБИЧАЈИ И СТВАРАЛАШТВО (стр. 131-200; библиографске јединице 1332-2189, разврстане у поднаслов: Кретање и поријекло становништва, Етнички процеси, Народни обичаји и вјеровања, Народна ношња, Јела и пића, Етничка обиљежја Васојевића, Говор и језик Васојевића, Народно усмено стваралаштво Васојевића). Трећи дио - ИС-

ТОРИЈА ВАСОЈЕВИЋА (стр. 201-421, од 2190 до 4839. библиографске јединице најобимнији је дио књиге. У овом дијелу примјијењен је, поред територијалног, хронолошки и тематски критеријум избора и класификације библиографског материјала. У девет поглавља саопштен је материјал о историји области Васојевића закључно са 1945. годином, и то по сљедећим временским периодима: Област Васојевића до досељења Словена; Васојевићи у Средњем вијеку; Васојевићи под турском влашћу од друге половине XV вијека до краја XVIII вијека; Васојевићи од почетка XIX до средине XIX вијека; Васојевићи у ослободилачким покретима од 1852. до 1912. године; Васојевићи у Балканском и Првом свјетском рату 1912-1918. године; Знаменити Васојевићи (главари, војсковође, национални борци и јунаци до 1941. године); Васојевићи између два свјетска рата; Васојевићи у народноослободилачкој борби и социјалистичкој револуцији 1941-1945. године. Четврти дио (стр. 413-478) садржи библиографске јединице (од броја 4840 до 5715) које се односе на развитак ПРОСВЈЕТЕ И КУЛТУРЕ У ВАСОЈЕВИЋИМА до краја Другог свјетског рата.

У свим поглављима библиографске јединице су разврстане на посебна издања и чланке и прилоге. Саставља се трудио да уз пописану грађу да што више релевантних података заједно идентификацију. Гдје је то год било могуће и неопходно, уз библиографске јединице дат је преглед садржаја, додаване су неопходне анотације и сличне предметне напомене. Убијежен је и сваки резиме на страном језику или напоредни наслов, што библиографију препоручује и страном кориснику.

С обзиром на чињеницу да је ово прва библиографија о области Васојевића студиозно рађена, аутор је највећи дио грађе побилежио на извору, лично прегледајући публикације, а у случајевима некомплетности извора или њихове недоступности преузимао је податке из посредних извора, увијек наводећи одакле и од кога. Ријечју, за састављање ове Библиографије искоришћене су све публиковане библиографије и други библиографски огледи о Црној Гори. И сам Аранитовић је аутор знатног броја тематских (око 50) и персоналних (око 80) библиографија, па му је то научноистраживачко искуство помогло да сачини тематски и обимом досад најзрелије своје остварење.

Импозантан је број извора и фондова националних, универзитетских, народних и специјализованих библиотека које је састављач користио у Цетињу, Подгорици, Београду, Новом Саду, Беранам, Шапцу и другим центрима.

Д. Аранитовић је сачинио и регистар коришћених периодичних публикација, регистар аутора, предметни именски регистар, регистар сакупљача, записивача, пјевача и казивача народних умотворина, што ће корисницима ове библиографије омогућити лакше сналажење у њеном коришћењу. На крају дат је и врло користан прилог: попис листова, часописа и брошура штампаних у Беранама и Андријевици до 1945. године.

Повод је да се каже да публикације ове врсте и намјене, иначе ријетке у нашем духовном простору, јесу заправо основ сваке науке. Оне су у ствари прво слово научне азбуке, информационо средство без којег се не улази у свијет непознатог када се приступа истраживачком раду у било којој научној и културолошкој сфери. Због те своје једноставности, као и њихове информативне неопходности у научном послу, њихов општекултурни и интелектуални значај готово је непроцејив. Оваквом публикацијом, која чини основно информационо средство за све науке, истраживачи добијају поуздан приручник и ослонац да брзо дођу до извора и литературе о знатном простору Црне Горе. Зато можемо рећи да се Библиографија научно-културној и широј јавности представља и као један од ријетко стваралачких духовних подухвата остварен у нас. Посредством ове библиографије простор Васојевића побудиће још више интересовања у научним и осталим културним круговима. Биће оних који ће и занијемити пред обиљем пописаних књига и другог разноврсног материјала, који сам по себи свједочи колико су Васојевићи одавно и са свих страна били предмет интересовања људи од пера, разних радозналаца, њиховог описивања, научне и свакојаке друге пажње, што, на срећу, траје до данашњих дана, а надати се да ће с нашим духовним препородитељством још више добити на значају.

Књига која је пред нама, иако овако обимна, будући да је првијенац, није и не може бити довршено и савршено дјело. Уосталом, нема савршених библиографија. Тако ни ова није исцрпила све информације о написаном о области Васојевића. Она је само успјешан покушај интелектуалног остварења, који даје могућност да се приступи савременијем и свестранијем проучавању духовног простора Васојевића (и подручја која се на њега налањају) у разним доменима науке: историје, географије, геологије, етнологије, социологије, права, економије, екологије, морала, језика, књижевности итд. Ријечју, Библиографија ће допринијети да се удруженим снагама и рационалнијим приступом постигне више и брже откривање извора и разних нових

сазнања и научних информација, од којих су многе биле већ прикривене наслагама времена. Библиографска грађа, коју нуди ова књига (иако не мора бити идеално цјеловита), сигурни смо, биће стимуланс за нове, дубље и свестраније издавачке подухвате и преокупације не само о Васојевићима него и о ширем простору Црне Горе, знатног дијела Србије, па и сусједне Албаније.

Библиографија о Васојевићима није дјело које вреднује духовно наслеђе овог простора, који је од утемељења српске средњовјековне државе чинио њен средишни дио. Али библиографски подаци јасно свједоче да је раскошна Лимска долина била и остала кичма српског народа, из многих наслова и садржаја библиографских јединица може се прочитати да су људи овог поднебља кроз вјекове давали огroman допринос духовном животу српског народа уопште. Ондје, „на светим водама Лима“, у срцу државе Немањиха, гдје су истраживачи пописали преко 80 манастира, цркава и других културних мјеста, поникла је српска писменост и извио се златни лук књижевности који је до данас у успону (у Бијелом Пољу, по свему судећи, писано је Мирослављево јеванђеље, ремек-дјело српске писмености и уметности); на овом простору су живјели и стварали и први писци биографске књижевности (Св. Сава, Стефан Првовјенчани, архиепископ Данило), из Будимље је фреско-сликар поп Страхиња Будимљанин, највеће сликарско име посљедњих деценија XVI и првих XVII вијека, и један од првих штампара Мојсије Будимљанин, који је, можда са цетињским штампарем Макаријем, а сасвим сигурно с војводом Божидаром Вуковићем радио на штампању и умјетничком обликовању хирилских књига. Ту, у Тифранској клисури, дуго је радила Шудиковска преписивачка школа. На овом простору је зрачила светосавским духом Будимљанска митрополија још од стварања српске аутокефалне цркве 1219. године, па до њеног гашења почетком XVIII стољећа. Са митрополитске катедре из манастира Ђурђевих Ступова и у вријеме тешког турског ropcтвa ширено је светосавље и народ позиван да издржи у борби за национални опстанак. Са овог простора данашње Црне Горе поникли су први велики државници, политичари, дипломате и знаменити духовници, па и први наши светитељи. У долинама Лима, Мораче, Рашке и Ибра настала је и аутохтона градитељска школа позната у историји умјетности као *Рашка школа*. Ова прва српска градитељска школа је својим високим дoметима превазилазила националне границе. Велики споменици те школе: Студеница, Сопoћани, Ђурђeви Ступови (у Будимљанској Жупи), Милешeво, Ариље,

Манастир Морача, као и бројне друге цркве и манастири у долини Лима, па и они други сакрални објекти који нијесу имали среће да у цјелости преживе варварска турска разарања и паљевине, и данас својом монументалношћу и сјајем (неки само и у темелима) свједоче о једној великој цивилизацији и развијеној култури - у средњем вијеку. Управо ти споменици и данас изазивају дивљење европске културне јавности, доказујући колико су били високи домети наше средњовјековне културе, настале и прије него што су рођене велике цивилизације на Западу Европе. Ти споменици доказују да је овај простор имао индивидуалност током свог историјског постојања, као и особеност у духовном животу - географски и политички простор Полимља (од XVIII вијека Васојевића) био је спона између Рашке и Зете, да би у нововјековној историји, када се изграђују двије нововјековне националне државе Црна Гора и Србија - такође имао улогу копче.

Грађа ове књиге, нема сумње, подстицајно ће дјеловати да млађи научни и културни ствараоци још промишљеније приђу истраживању и расправљању и оних научних тема и културних феномена до сада неоправдано запостављених, а нарочито ће стимулисати истраживаче да посвете више пажње појединим сегментима националне културе, њеним коријенима и цивилизацијском односу према њој. Појава ове публикације сама по себи значи драгоцен прилог проучавању прошлости, културне традиције Васојевића и њиховог сусједства, јер открива богатство писаних извора и сазнања о којима су обавјештење имали само ријетки појединци истаживачи, па и они не тако свеобухватно.

Ово библиографско дјело добија на значају у нашој култури, у научном животу Црне Горе и српског народа, и тиме што се појавило у вријеме реализације великог

културног подухвата и научног пројекта ЦРНОГОРСКА БИБЛИОГРАФИЈА 1494-1994. године, којом се обухвата пола миленијума штампарско-издавачке дјелатности у Црној Гори и о Црној Гори (до 1994). Библиографија о Васојевићима, према томе, чини драгоцен прилог том великом духовном црногорском научном подухвату 500-годишњици прве штампарске ћириличке књиге на Словенском Југу. И то је један од разлога за задовољство појавом Библиографије о Васојевићима. Библиографија је најбољи споменик ствараоцима и људима овог простора уопште, људима који су се стољећима несебично борили за свој опстанак, бранили и ширили међе отаџбине с неисцрпном енергијом, горштакчом одважношћу, виолентношћу и истанчаним националним осјећањем и задивљујућим заносом знали да изборе право на одржање и да остваре духовно, морално, и физичко ојачање.

Библиографија о Васојевићима се појавила у тешко вријеме које нимало није наклоњено књизи. Она и због тога служи као поуздан доказ да се и у вријеме зла ваља борити за препород духа, да прије свега књигом ваља војевати.

Ово своје слово одужили смо овако полазећи од мисли чувеног руског филозофа историје Берђајева, који каже: „Несрећна је судбина народа који не воле своју историју и који хоће поново да је започину од нуле.“ А зар нијесмо и ми стварали „нову“ историју деценијама, занемаривали неке важне периоде наше прошлости, што је условило стварање искривљене слике о цјелокупној нашој историји па и негативног односа према нашем духовном наслеђу.

проф. др. *Миомир Дашић*